AZƏRBAYCAN RESPUBLİKASININ
İQTİSADİYYAT NAZİRLİYİ YANINDA
DÖVLƏT VERGİ XİDMƏTİ

DVX-nin Tədris Mərkəzi

Mövzu:- Vergi ödəməkdən yayınmanın kölgə iqtisadiyyatına təsiri:-beynəlxalq-hüquqi aspekt

Bakı- 29 oktyabr 2020

Məruzəçi: ***Vergi inzibatçılığının tədrisi şöbəsinin dosenti, Hüquq üzrə fəlsəfə doktoru Zahir Babayev***

Mövzunun Planı

- ✓ ***Kölgə iqtisadiyyatı nədir?***
- ✓ ***Kölgə iqtisadiyyatının vergidən yayınma hallarına təsiri nədən ibarətdir?***
- ✓ ***Kölgə iqtisadiyyatı ilə beynəlxalq-hüquqi mübarizənin üsul və vasitələri hansılardır?***

Kölgə iqtisadiyyatı nədir?

- Bu, dövlət nəzarətindən və uçotundan kənarda qalan iqtisadiyyatın cəmiyyət və dövlətdən gizlədilən hissəsidir.

- Kölgə iqtisadiyyatı həmçinin özündə qeyri-leqal, kriminal və qanunla qadağan edilən iqtisadi sahələri də əhatə edir, lakin onlarla məhdudlaşmır.

- Kölgə iqtisadiyyatı – inkişaf etməkdə olan ölkələrin vətəndaşlarının qanundan və ictimai qaydalardan kənar qurduqları qarşılıqlı iqtisadi münasibətlərdir.

MÜŞAHİDƏ EDİLMƏYƏN İQTİSADİYYAT

Beynəlxalq səviyyədə mübarizə predmeti

Yeraltı istehsal (underground production)	→ ***Dövlətdən gizliliyi məqsədli xarakter daşıyan qeyri-kriminal iqtisadi fəaliyyətləri əhatə edir***
Kriminal istehsal (illegal production)	→ ***Kriminal gizli iqtisadi fəaliyyətləri əhatə edir***
Qeyri formal sektor istehsalı (informal sector production)	→ ***Dövlətdən gizliliyi məqsədli xarakter daşımayan qeyri-kriminal iqtisadi fəaliyyətləri əhatə edir***
Şəxsi istehlak məqsədli ev təsərrüfatı istehsalı (household production for own final use)	→ ***Bazara çıxarılmayan və şəxsi istehlak məqsədli ev təsərrüfatı fəaliyyətlərini əhatə edir***
Statistik müşahidə proqramlarının yetərsizliyindən müşahidə olunmayan istehsal (production missed due to deficiencies in data collection programme)	→ ***Statistika orqanlarının fəaliyyətindəki çatışmazlıqlardan irəli gəldiyindən bu fəaliyyət iqtisadi problem hesab olunmur***

Mənbə: *Özsoylu A. F. “Türkiye’de Kayıt Dışı Ekonomı. İstanbul: Bağlam Yayınlari”.1996*

Kölgə iqtisadiyyatı və çirkli pulların milli iqtisadiyyatdakı yeri

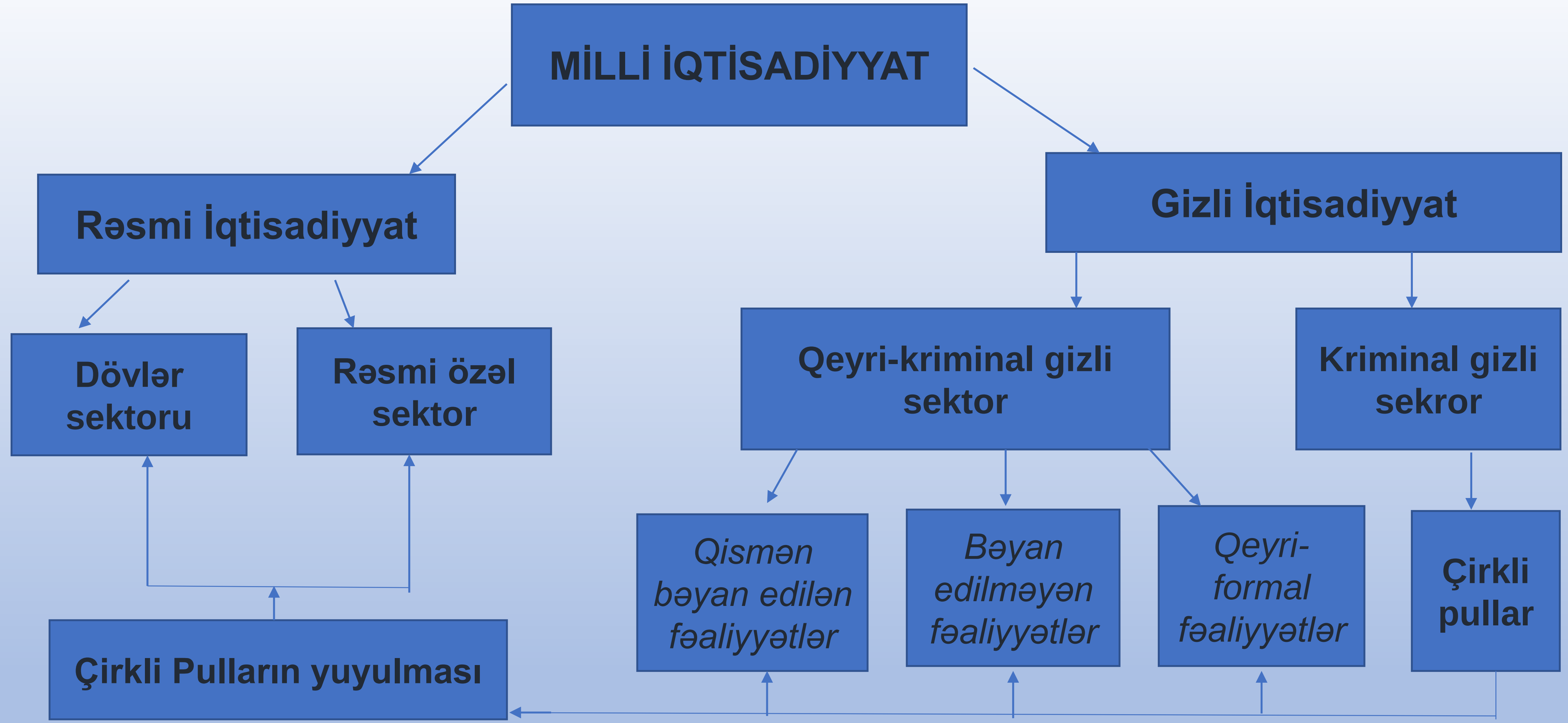

Mənbə: *Krakowski M. “Determınants of the Informal Economy: The Importance of Regıonal Factors. Hamburg Institute of Internatiional Economics”, Diiscussion Paper No.313, March. 2005*

Dünya üzrə Kölgə iqtisadiyyatı rəqəmlərdə

İEÖ-də Kölgə İqtisadiyyatının artım tendensiyası 1960-2020-ci illər arası təxmini rəqəmlərlə

Ölkə adı	1960	2020	Faiz nisbəti ilə artım
İsveç	2%	16%	14%
Danimarka	4,5%	17,5%	13,0%
Norveç	1,5%	18,0%	16,5%
Almaniya	2%	13,2%	11,2%
Birləşmiş Ştatlar	3,5%	9,5%	6%
Avstriya	0,5%	7%	6,5%
İsveçrə	1%	6,7%	5,7%

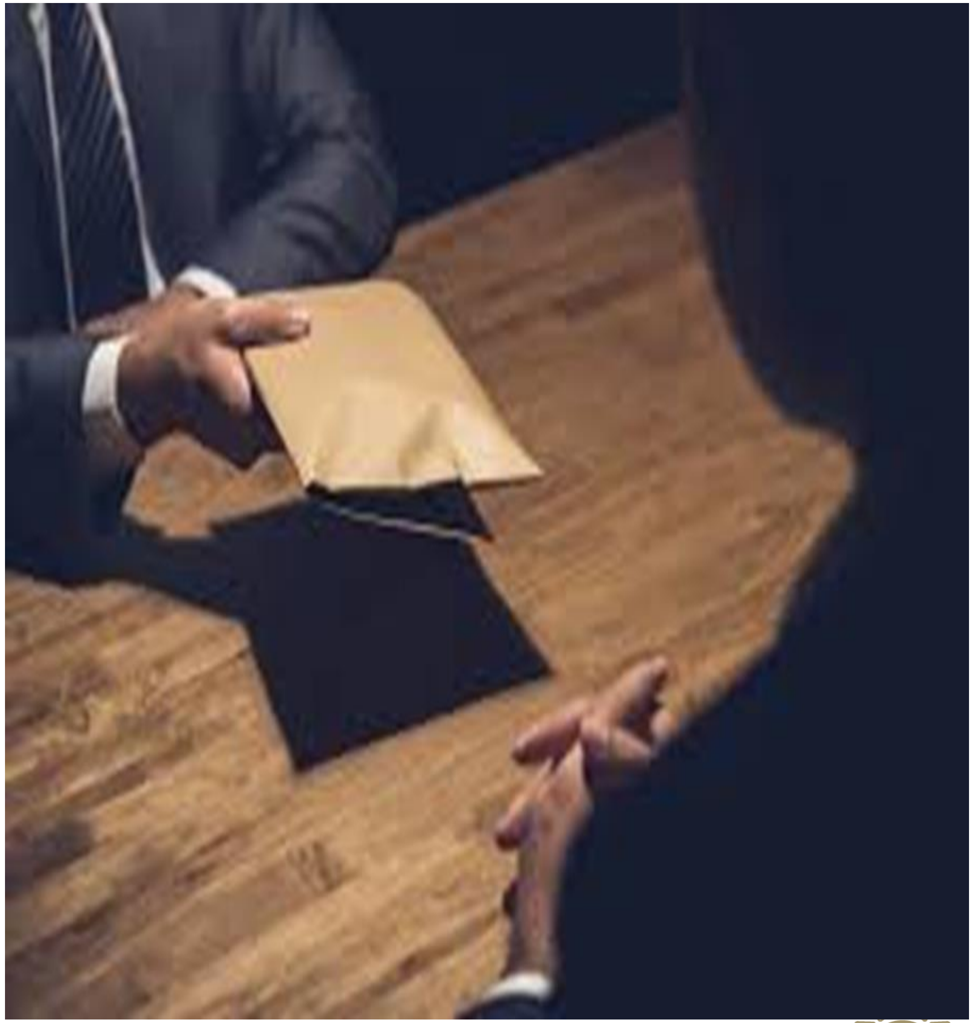

Dünyanın bəzi ölkələrində Kölgə İqtisadiyyatının müqayisəsi

Afrikada	Nigeriya Misir	68-76%
Mərkəzi və Cənubi Amerikada	Meksika, Panama Venesuela, Braziliya	40-60% 25-35%
Asiyada	Tayland Şri Lanka, Cənubi Koreya Sinqapur	70% 38-50% 13%
Mərkəzi Avropada	Macarıstan ,Bolqarıstan Polşa, Rumıniya Slovakiya, Çexiya	24-28% 16-20% 7-11%
Postsovet məkanında	Gürcüstan, Ukrayna, Belarusiya Rusiya, Latviya, Estoniya	28-43% 20-27%

Dünya ölkələri üzrə Kölgə iqtisadiyyatına dair təxmini göstəricilər ÜDM-ə nəzərən belə qeyd edilir

İEOÖ-də 35-44%

KÖ-də 21-30%

İƏ və İT Ö-də 14-16%

Kölgə İqtisadiyyatının Ümümi iqtisadiyyatda payı

- Müxtəlif ölkələrdə təxmini rəqəmlərlə: 15-70% arasında dəyişir.

- Araşdırmalar göstərir ki, Dünyanın aparıcı maliyyə qrumlarının (məs. Dünya Bankının) təqdim etdiyi göstəricilərlə Ölkələrin Milli Statistika qrumlarının təqdim etdiyi göstəricilər arasında kəsgin fərq nəzərə çarpır.

- *Təxminən bu fərq bəzi hallarda 50%-də yuxarı olur!*

Kölgə iqtisadiyyatının vergidən yayınma hallarına təsiri nədən ibarətdir?

- **Nəğd əməliyyatlar satış və gəliri gizlətməyi asanlaşdırır.**
- **Müasir texnologiyaların sürətlə inkişaf etdiyi bir şəraitdə, qara mühasibatlığı hətta kağız daşıyıcılarında aparmağa ehtiyac yoxdur– bütün iş, müvafiq proqram təminatından istifadə edilməklə, kompyuterlərdə avtomatlaşdırıla bilər…**

Azərbaycan Respublikasında «Kölgə İqtisadiyyatının» müşahidə olunduğu siqmentlər

- ✓ **qeyri-rəsmi məşğulluq;**
- ✓ **bəyan edilməmiş gəlirlər;**
- ✓ **ikili mühasibatlığın aparılması.**

➢ *Azərbaaycan Respublıkası Prezidentiinin 9 oktıyabr 2017-cı il tarıxli №3287 nömrəli Sərəncamı əsas götürülərək 2018-ci ildən başlayaraq iqtisadiyyatda “ağarma” və şəffaflaşma proseslərinin sürətlənməsi artıq öz bəhrəsini verməklə Büdcə daxilolmalarında əhəmiyyətli dərəcədə hiss edilməkdədir.*

Beynəlxalq səviyyədə kölgə iqtisadiyyatına təsir edən bu zəncir qırılmalıdır

Kölgə İqtisadiyyatından-Çirkli pulların yuyulmasına aparan yol

(Beynəlxalq səviyyədə müzakirə olunan daha bir tezis)

Lüzumsuz yoxlamaları aradan qaldırmaqla Qanunun aliliyinə hörmət, obyektiv nəzarət Kölgə iqtisadiyyatının azalmasına və vergi daxilolmalarının artmasına gətirib çıxara bilər

İEÖ-də Kölgə iqtisadiyyatına təsir edən səbəblər

İşsizliyin qarşısının alınması üçün məhdud iş saatlarını da çox işçi arasında bölməklə leqal iş saatlarını azaldaraq qeyri leqal məşğulluğa şərait yaratmış olurlar!

Kölgə iqtisadiyyatı ilə mübarizənin üsul və vasitələri hansılardır?

- ✓ Makroiqtisadi şəraitin yaxşılaşdırmaq;
- ✓ İqtisadiyyatın rəsmi sektorunun cəlbediciliyinin artırmaq;
- ✓ İqtisadiyyatın qeyri-rəsmi sektorunun cəlbediciliyinin azaltmaq;
- ✓ İqtisadiyyatın qeyri-rəsmi sahəsi əleyhinə sosial şüurun formalaşdırılmasının sürətləndirilməsi.

İKT- inkişaf etdirilməsi Kölgə iqtisadiyyatı ilə mübarizənin üsul və vasitələri kimi

- ✓ **Nağd ödənişlərin məhdudlaşdırılması**
- ✓ **Nağdlaşdırma üzrə vergilərin tutulması**
- ✓ **Elektron kassa aparatlarından/POS terminallardan məcburi istifadə**
- ✓ **Elektron qaimə sistemləri tətbiq etməklə real vaxt rejimində nəzarət**
- ✓ **Müəssisələrin və istehlakçıların stimullaşdırılması yolları *(Məs. Hal-hazırda tətbiq edilən «ƏDV-ni geri al» kompaniyası)***

Kİ və Çirkli Pulların yuyulması ilə beynəxalq səviyyədə mübarizə üsulları

- ✓ BMT-nin Təhlükəsizlik Şurasının qəbul etdiyi 1999-cu il 15 oktyabr tarixli 1267 saylı və 2001-ci il 28 sentyabr tarixli 1373 saylı Qətnaməsi
- ✓ BMT Təhlükəsizlik Şurasının qəbul etdiyi 2009-cu il tarixli 1904 saylı Qətnaməsi
- ✓ BMT-nin Ali Məclisin 2000-ci il 15 noyabr tarixli, 55/25 saylı Qətnaməsi

Beynəlxalq sənədlərdə milli qurumlar üçün nəzərdə tutulan tövsiyyələr

- ✓ *hüquq mühafizə orqanları və ya prokurorluq orqanları ilə müvafiq özəl təşkilatlar, o cümlədən iqtisadiyyatın müxtəlif sektorları arasında əməkdaşlığın möhkəmləndirilməsi;*
- ✓ *ictimai və müvafiq özəl təşkilatların işində düzgünlüyün təmin edilməsi üçün nəzərdə tutulan standartların və prosedurların, habelə müvafiq peşə sahibləri, xüsusilə də vəkillər, notariuslar, vergi məsələləri üzrə məsləhətçilər və mühasiblər üçün davranış məcəlləsinin işlənib hazırlanmasında yardımın göstərilməsi;*
- ✓ *mütəşəkkil cinayətkar qruplar tərəfindən dövlət orqanlarının həyata keçirdiyi ticarət qaydalarından və kommersiya fəaliyyətinin həyata keçirilməsi üçün dövlət orqanlarının verdiyi subsidiyalardan və lisenziyalardan sui-istifadənin qarşısının alınması;*
- ✓ *mütəşəkkil cinayətkar qruplar tərəfindən hüquqi şəxslərdən sui-istifadənin qarşısının alınması.*

BMT-nin Ali Məclisin 2000-ci il 15 noyabr tarixli, 55/25 saylı Qətnaməsi ilə qəbul edilmiş Konvensiyasının 31-ci maddəsinə əsasən nəzərdə tutulanlar:

- ***hüquqi şəxslərin təsis edilməsində, idarə edilməsində və onların maliyyələşməsində iştirak edən hüquqi və fiziki şəxslərin dövlət reyestrinin yaradılması;***
- ***müəyyən edilmiş müddətə məhkəmənin qərarı əsasında və ya digər lazımi üsullarla bu Konvensiya ilə əhatə olunan cinayətlərə görə məhkum olunmuş şəxsləri öz yurisdiksiyası daxilində qeydiyyata alınmış hüquqi şəxsin rəhbər vəzifəsini tutmaq hüququndan məhrumetmə imkanının yaradılması;***
- ***hüquqi şəxsin rəhbər vəzifəsini tutmaq hüququndan məhrum olunmuş şəxslərin milli reyestrinin yaradılması və reyestrlərdə əks olunan məlumatın digər İştirakçı dövlətin səlahiyyətli orqanları ilə mübadiləsi.***

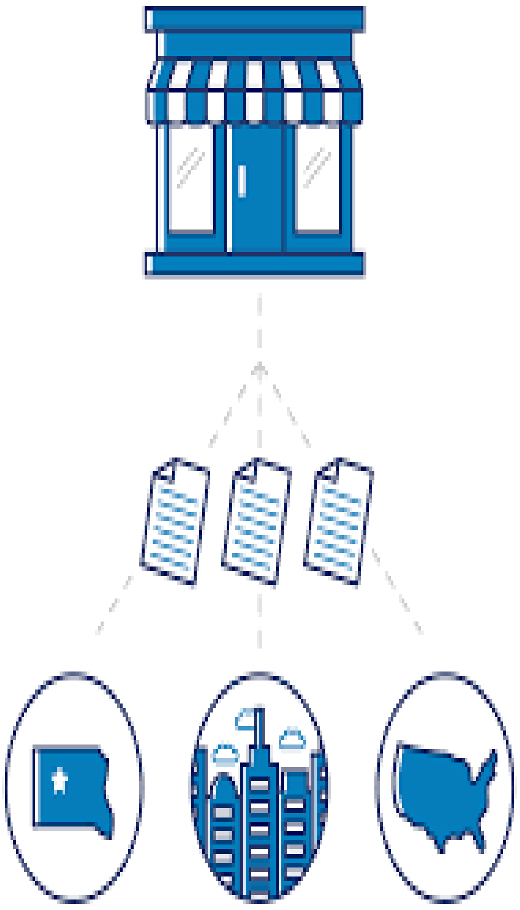

Kİ və Çirkli Pulların yuyulması ilə beynəxalq səviyyədə mübarizədə Az.Res. Əməkdaşlıq etdiyi beynəlxalq təşkilatlar

- ***Maliyyə Monitorinqi Xidməti Azərbaycan Respublikası Prezidentinin 25 may 2018-ci il tarixli 95 nömrəli Fərmanı ilə yaradılmışdır.***

- ***"Cinayət yolu ilə əldə edilmiş pul vəsaitlərinin və ya digər əmlakın leqallaşdırılmasına və terrorçuluğun maliyyələşdirilməsinə qarşı mübarizə sahəsində idarəetmənin təkmilləşdirilməsi ilə bağlı bəzi tədbirlər haqqında" Azərbaycan Respublikası Prezidentinin 30 may 2019-cu il tarixli Sərəncamı imzalanmışdır.***

Bunun üçün ilk növbədə bu tip problemlərlə qarşılaşan dövlətlər aşağıdakı məsələləri diqqət mərkəzində saxlamalıdırlar:

- ✓ *“Kölgə iqtisadiyyatı” və kriminallaşmış külli miqdarda vergidən yayınma halları nəticəsində qeyri-qanuni gəlir əldə etmiş şəxslərin və ya təşkilatların öz gizlətdikləri gəlirlərin leqallaşdırılması üçün şərəaitin yaradılması;*
- ✓ *Bu məqsəd üçün maliyyə amnistiyasının elan olunması;*
- ✓ *Bu sahədə səmərəliliyin əldə olunması üçün leqallaşdırılan maliyyə vəsaitlərinin aşağı faizlə, təxminən 2-5%-lə vergiyə cəlb edilməsini planlaşdırmaq;*
- ✓ *Qeyri-qanuni gəlirlərlərini könüllü şəkildə bəyan etmiş şəxslərin və ya təşkilatların təhlükəsizliklərinə dövlət təminatının verilməsi;*
- ✓ *Maliyyə amnistiyası nəticəsində bəyan edilmiş maliyyə vəsaitləri üzərində nəzarəti gücləndirərək bu tip vəsaitlərin şəffaf iqtisadiyyatın inkişafına yönəltmək.*

TƏŞƏKKÜR EDİRİK!

AZ1073, Azərbaycan, Bakı,
Landau küçəsi, 16
Tel.: +994 12 403 89 70
Faks: +994 12 403 89 71
E-poçt: office@taxes.gov.az
www.taxes.gov.az